

Ірына Цэван

ДА ПЫТАННЯ АБ ВЫВУЧЭННІ АМАТАРСКАЙ ТВОРЧАСЦІ ФАЛЬКЛОРНАГА КІРУНКУ

Фальклорнае аматарства, або аматарская творчасць фальклорнага кірунку, як важная грамадска-гістарычная з’ява, на працягу ўсяго часу існавання з’яўлялася сродкам выхавання і мастацка-творчага развіцця асобы. Сацыякультурныя змены, якія адбываюцца ў сучасным беларускім грамадстве, усё вастрэй ставяць пытанне аб месцы і значэнні калектыўнай аматарскай творчасці фальклорнага кірунку ў сучаснай беларускай культуры.

Тэрміналагічная блытаніна на працягу XX ст. прывяла да таго, што ў цяперашні час у беларускай навуцы, практыцы і заканадаўчых дакументах прынята называць «самадзейнае мастацтва», «самадзейную творчасць» тэрмінам «аматарства», «аматарская творчасць», адпаведна самадзейныя калектывы называюць «аматарскімі». Мы, спасылаючыся на сучасных аўтараў і аўтараў мінулага [1]; [2]; [4]; [6]; [7] і інш., якія прынцыпова называюць «аматарства» «самадзейнасцю», аўтаматычна выкарыстоўваем першы тэрмін (рускі эквівалент — «любительство»), разумеючы пад ім дзейнасць, якая «працякае ў вольны час, любімая, цікавая і самакаштоўная для яе ўдзельніка» [5, с. 22].

Большасць вучоных адзначаюць, што аматарская творчасць характэрныя перш за ўсё, сваёй *арганізаванасцю і арыентацыяй на прафесійнае мастацтва*. А.І. Смірнова адзначае, што аматарская творчасць як непрафесійная дзейнасць, функцыюе ў сферы вольнага часу і ставіцца да яго як частка да цэлага. У той жа час, гэта дзейнасць мастацкая і, такім чынам, таксама як частка да цэлага адносіцца да мастацкай культуры. Нарэшце, гэта не проста спантанная дзейнасць, але дзейнасць арганізаваная і накіраваная [6, с. 243].

Вывучаючы феномен аматарскай творчасці, Е.І. Грыгор'ева адзначае, што ён ўяўляе сабой своеасаблівы самаразвіваючыся механізм, працэс руху ад традыцыі да навізны, які ўзаемазлучаны з прафесійнай і традыцыйнай народнай творчасцю, але ўключае ў сябе каштоўнасныя арыентацыі і новыя, арыгінальныя віды дзейнасці, не маючыя аналагаў у іншых пластах мастацкай культуры [4].

На думку А.Ю. Стральцова, перайманне прынцыпаў прафесійнага мастацтва з'яўляецца адной з праблем сучаснага аматарства, так як адбываецца скажэнне самой прыроды аматарства. Аўтар адзначае: «Грамадства не здолела знайсці аматарскай мастацкай творчасці праўдзівое, сапраўднае месца і, такім чынам, прымусіла яго «прыбірацца ў чужыя касцюмы» [7, с. 163].

Распрацоўваючы пытанні класіфікацыі аматарскай творчасці, М.І. Аксюцік вылучыў наступныя яе віды: *індывідуальная* мастацкая дзейнасць (калі гэта самаініцыятыўная, свабодная дзейнасць, дзе мастацкі працэс выступае як сродак, а шматбаковае развіццё, сацыялізацыя і самарэалізацыя як асэнсаваны, альбо неассэнсаваны матыў, альбо самамэта) і *масавая* мастацкая дзейнасць (калі ў мэтавых устаноўках, матывах, арыентацыях сукупнага суб'екта пераважае арыентацыя на самаразвіццё, самарэалізацыю, сацыялізацыю пры дапамозе мастацкіх заняткаў) [1, с.78]. Сістэматызуючы існуючыя аўтарскія падыходы да разумення *функцый аматарства*, аўтар умоўна вылучыў чатыры групы, у якія ўваходзяць аўтары — прадстаўнікі філасофскіх, мастацтвазнаўчых, педагогічных навук і навукоўцы, якія вывучаюць праблемы вольнага часу. Навукоўцы ў вобласці філасофіі сцвярджаюць у якасці галоўнай функцыі выхавання асобы або педагогічнай кар'яеры паводзін. Мастацтвазнаўцы, даследуючы прафесійнае мастацтва, фіксуюць увагу на дзвюх функцыях: 1) здольнасці ствараць каштоўнасці мастацтва; 2) магчымасці далучаць удзельнікаў да прафесійнага мастацтва. Другая частка мастацтвазнаўцаў, якія займаюцца фальклорам і народнымі рамёствамі, зыходзяць з функцыянальнай набліжанасці фальклору і аматарства, і вылучаюць наступныя функцыі: захоўваць здабыткі фальклору, прапагандаваць фальклор, узбагачаць яго новымі сучаснымі формамі бытавання. Другая частка мастацтвазнаўцаў адмаўляе якую-небудзь агульнасць народнага мастацтва і аматарства і адмяжоўваецца ад яго як ад свайго прадмета, нібыта ахоўваючы народнае мастацтва ад умяшання ў яго аматарства, здольнага «размыць», разбурыць спрадвечна народны пачатак мастацтва. Даследчыкі педагогікі разглядаюць мастацкае аматарства ў якасці аднаго з сацыяльных інстытутаў выхавання, а функцыі такога мастацтва прадстаўлены праз педагогічныя задачы, якімі выступаюць характарыстыкі сучаснай асобы. Навукоўцы вылучаюць таксама кампенсатарную функцыю, рэкрэатыўную, забаўляльную і функцыю развіцця асобы [1, с. 80 - 81].

Асобная з'ява ў культурным жыцці кожнага народа — *аматарства фальклорнага кірунку* — надзвычай складанае, шматграннае ўтварэнне, часта забытае і вольна трактаванае нават аўтарытэтнымі вучонымі, разглядаючы якое, мы не зможам абысціся без катэгорый «фальклор» і «фалькларызм».

На розных гістарычных этапах тэрмін «*фальклор*» меў розныя значэнні. У сучаснай навуковай літаратуры сустракаюцца тры асноўныя значэнні гэтага тэрміна, пераважае абазначэнне «комплексу славесных, славесна-музычных, музычна-харэаграфічных, гульнявых і драматычных відаў народнай творчасці», або больш вузкае значэнне тэрміна — «мастацтва слова, народнай літаратуры» і найбольш пашыранае — «усе віды народнай мастацкай творчасці, уключаючы дэкаратыўна-прыкладнае мастацтва, народнае дойлідства» [3, с. 378].

Паняцце «фальклор» разглядаецца ў межах такіх навук, як мастацтвазнаўства, этнаграфія, фалькларыстыка, сацыялогія, культуралогія, псіхалогія і інш. Фальклор разглядаецца ў навуцы і як унутрысітуацыйнае мастацтва (мастацтвазнаўчы падыход), і як мастацкаарганізаванае быццё (сацыялагічны падыход), і як тып культуры, спосаб сцвярджэння універсальнай карціны свету з арыентацыяй на вызначаныя каштоўнасці і сістэмай табу і прадпісанняў (культуралагічны падыход), а таксама як форма калектывных зносін, як асаблівая творчая актыўнасць, закладзеная ў глыбінях чалавечай псіхікі (псіхалагічны падыход).

Разам з тым, ва ўсходнеславянскай фалькларыстыцы найбольш пераважным з'яўляецца разуменне фальклору як «формы творчай дзейнасці народных мас, якая сацыяльна абумоўленая і гістарычна

развіваецца, характарызуецца сістэмай спецыфічных прыкмет (калектыўнасць творчага працэсу як дыялектычнае адзінства індывідуальнай і масавай творчасці, традыцыйнасць, нефіксаваныя формы перадачы твораў, варыятыўнасць, поліэлементнасць, поліфункцыянальнасць) і цесна звязаная з працоўнай дзейнасцю, побытам, звычаямі народа» [3, с. 378].

Неабходна адзначыць, што фальклор, як тып мастацкай культуры, сфарміраваўся яшчэ ў сярэднявеччы, у другім, адносна нашага сучаснага, побыце, ладзе жыцця. Сучасны фальклор — гэта рэшткі тагачаснай культуры, якія сёння дзе-нідзе сустракаюцца ў вёсках краіны, дзякуючы памяці сваіх жыхароў. Трансфармацыя ўласна фальклору ў сучасных умовах прывяла да з'яўлення такога тэрміна як «*фалькларызм*». Фалькларызм — гэта ўзнаўленне фальклорных твораў у іншых (у параўнанні з аўтэнтчнымі) умовах з папулярызатарскай, адукацыйнай ці іншай мэтай. Пад «іншымі» ўмовамі звычайна разумеюць адарванасць ад арэальнай, каляндарнай або сітуацыйнай матываванасці, наяўнасць новай функцыянальнай сутнасці.

З харавой аматарскай творчасці, на думку А.М. Аляхновіча, можна вылучыць шэсць тыпаў фалькларызму: традыцыйны фальклор, які прадстаўлены жывымі носьбітамі традыцый; другасны фальклор, асвойваемы маладзёжнымі калектывамі, якія арыентуюцца на ўзнаўленне традыцыйнай народнай творчасці; апрацаваны фальклор з улікам нацыянальных і мясцовых песенных традыцый; песні самадзейных аўтараў і кампазітараў, асобных калектываў і іх удзельнікаў, якія прайшлі працэс фалькларызацыі; стылізаваны фальклор, дзе песенная традыцыя выкарыстоўваецца не самастойна, а ў сінглезе музычных, харэаграфічных, этнаграфічных элементаў; рэстаўрыраваны і рэканструяваны фальклор, які знік з ужытку [2, с. 41].

Прыведзеныя вышэй некаторыя звесткі пра аматарскую творчасць фальклорнага кірунку не даюць вычарпальнай інфармацыі пра ўсю складанасць і шматграннасць гэтага феномена. Падводзячы некаторыя вынікі, можна адзначыць, што яна ўяўляе сабою мастацкую дзейнасць, функцыянуючую ў вольны час, арганізаваную і арыентаваную на нормы прафесійнага мастацтва, і на сучасным этапе ўяўляе сабою нішто іншае як фалькларызм.

Спіс літаратуры:

1. Аксюцік, М.І. Сацыяльна-культурная дзейнасць : вучэб.-метад. дапаможнік / М.І. Аксюцік — Мн.: ІСВ, 2003. — 104 с.
2. Аляхновіч, А.М. Народная песня ў мастацкай самадзейнасці / А.М.Аляхновіч — Мн.: Універсітэцкае, 1991. — 111 с.
3. Восточнославянский фольклор : словарь науч. и нар. терминологии / редкол.: К.П.Кабашиников (отв. ред.) и др. — Мн.: Наука і тэхніка, 1993. — 478с.
4. Григорьева, В.И. Современные технологии социально-культурной деятельности : учеб. пособие / Е.И. Григорьева [отв. ред.] — Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2002. - 504 с.
5. Малахова, И.А. Развитие личности : пособие для педагогов, клас руковод., психологов общеобразоват. шк., педагогов-организаторов внешк. учреждений. В 2 ч. Ч. 2: Художественно-творческая деятельность / И.А.Малахова. — Мн.: Бел. наука, 2003. — 152 с.
6. Смирнова, Е.И. Клубная художественная самодеятельность / Е.И.Смирнова [и др.], под ред. С.Н.Иконниковой и В.И.Чепелева // Клубоведение : учебное пособие для ин-тов культуры, искусств и фак. культ.-просвет. работы пед. ин-тов — М.: Просвещение, 1980. — С. 239-264.
7. Стрельцов, Ю.А. Культурология досуга : учеб. пособие / Ю.А.Стрельцов — изд. 2-е. — М.: МГУКИ, 2003. — 296 с.